

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

על שולחן הממשלה- המלצות מדיניות לשר החינוך ד"ר תמי הופמן

שר החינוך נכנס לתפקידו ברגע של משבר עמוק במיוחד הנוגע הן בפערים הקיימים בין קבוצות בחברה והן בשיתוף הפעולה בין המשרד לבין הצוותים החינוכיים בשדה. הכניסה למשרד מלווה גם בפיצול של יחידותיו למשרדים אחרים. מציאות זו מערימה קשיים נוספים בהתמודדות עם אתגרי מערכת החינוך, הישנים והחדשים. בין האתגרים המרכזיים לפתחו של השר עומדים: הפערים ואי השוויון בחינוך, דרכי הלמידה וההוראה ומיומנויות המאה ה-21, מעמד המורים, טיפוח הגיל הרך וריכוזיות המערכת. בימים אלה במיוחד, השבת מערכת החינוך לשגרה בריאה בעקבות משבר הקורונה דורשת של עדכון תכניות הלימודים, וחשיבה מחודשת על תהליכי הלמידה מרחוק לצד קידומה של אוטונומיה למורים ולמנהלים.

האתגר הראשון שעומד לפתחו של השר הוא חזרה לתפקוד נורמלי של מערכת החינוך לאחר משבר הקורונה. מהותה של המערכת הוא בעיצובם וטיפוחם של אזרחים ואזרחיות אחראיים, ובעלי שיקול דעת ומיומנויות של למידה עצמית, חשיבה ביקורתית ויצירתיות. חשוב להגדיר למן ההתחלה כי המערכת עוסקת בטיפוח אזרחי העתיד ואחראית על המשך קיומה התקין של חברה יציבה, דמוקרטית וחזקה מבחינת כלכלית. אמנם, מערכת חינוך מתפקדת היא חשובה לצורך החזרה לשגרה ויש לקיים מאמצים לבצע את ההתאמות הנדרשות ללימודים מותאמים לשגרה החדשה, אבל הגדרת מערכת החינוך כמערכת תומכת למשק אינה יכולה להיות המהות המרכזית שלה ואף מסבה נזק ליכולתה של מערכת החינוך להגשים את תפקידיה החשובים.

כדי לפעול ברוח זו על השר לנקוט בפעולות הצהרתיות ומעשיות שישיתו מחדש את מערכת החינוך על מספר עקרונות מוסכמים:

1. הקשר ההדוק בין הנלמד והנחוה במערכת החינוך לאופייה של ישראל, ערכיה והנורמות המקובלות בה כמדינה יהודית ודמוקרטית.
2. המפתח לקידומה של מערכת החינוך מצוי בידי אנשי ונשות החינוך איכותיים, מחויבים אוטונומיים ומקצועיים.
3. הפיצול במערכת החינוך, בין קבוצות על בסיס דת, לאום ורקע כלכלי דורש מדיניות דיפרנציאלית להשוואת נקודות הפתיחה והגדרת בסיס הוגן ואיכותי לכולם.

רקע זה והעקרונות הנגזרים ממנו מוביל למספר רפורמות הכרחיות:

1. קידומו של חינוך אזרחי רב גילאי מחייב ובר קיימא בכלל מגזרי החינוך תוך התייחסות לייחודיות של כל אחת מהקבוצות במסגרת תכנית לאומית לחינוך אזרחי:

במשך שנים רבות מדי, נושא החינוך האזרחי והחינוך לדמוקרטיה, שהוא מפתח מרכזי להתמודדות עם תפיסות מנוגדות והתנגשות בין ערכים בחברה דמוקרטית, נדחק מסדר היום הפדגוגי. המציאות החברתית בעשור האחרון וביתר שאת בשנה האחרונה מחדדת את החשיבות בקידומה של אוריינות אזרחית בקרב התלמידים בכל קבוצות החברה תוך מתן כלים לחיים משותפים, לסובלנות ולהכלה של תפיסות וערכים מנוגדים. תכנית כזו תכלול:

- הגדרת תחום הדעת חינוך אזרחי כנושא אסטרטגי מחייב המשלב ידע, מיומנויות וערכים בכלל מגזרי החינוך בהתאמה למאפיינים הייחודיים של כל מגזר ומגזר.
- הגדרתה של אוריינות אזרחית כמיומנות נדרשת למאה ה- 21 ולהכנת התלמידים לעולם העתידי.
- בניית מתווה של חינוך אזרחי וחינוך לדמוקרטיה, מגובה בחומרי למידה לכל שלבי הגיל במערכת החינוך.

2. הובלת תכנית כלל מערכתית למניעת גזענות בהובלה משותפת עם משרד המשפטים - היחידה למאבק בגזענות.

דו"ח מבקר המדינה (2016) הגדיר את הגזענות בחברה הישראלית כאחת הבעיות המרכזיות ביצירת חברה מתוקנת. מהלכים שונים לאורך השנים לא הבשילו מעבר ליוזמות מקומיות. היחידה למאבק בגזענות שהוקמה במשרד המשפטים, פועלת בשותפות עם משרד החינוך, לאורך השנים, אך השפעתה על סדר היום הבית ספרי עדין מצומצמת. הגיעה העת לקדם מהלכים אלה באופן מוגבר יותר ונרחב. במשרד החינוך ובחברה האזרחית נאסף ידע רב וקיים ניסיון מקצועי ובינלאומי בהנחלת ערכי סובלנות ומניעת גזענות. יש לקדם מהלך בין משרדי לקידומה של תכנית כלל מערכתית בנושא זה למערכת החינוך החל מגיל הגן.

3. צמצום הפערים בין אוכלוסיות שונות בחברה הישראלית בחלוקת המשאבים ובנגישות לחינוך איכותי.

הזכות לחינוך שווה באיכותו שמורה לכל הילדים באשר הם, מכל הקבוצות בחברה. קידומו של מהלך לאומי לצמצום הפערים הכולל תקציב דיפרנציאלי, בחינה מחודשת של התקנים הקיימים מבחינת איכותם החינוכית וקידום מיומנויות המאה ה-21 לכלל התלמידים בכלל הקבוצות בחברה.

4. הפקת לקחים מתפקוד מערכת החינוך בתקופת הקורונה ובניית תכנית לפעילותה של מערכת החינוך בזמן חירום:

הקמת ועדה לבחינת היבטים שונים של תפקודה של מערכת החינוך בעת משבר. הועדה תכלול מעבר לגורמי המקצוע גם את נציגות המורים והמנהלים:

- היבטים פדגוגיים – למידה מרחוק והתאמת מערכת שעות למצבי חירום
- תשתיות- נגישות כלל התלמידים לאפשרות ללמידה מרחוק ולקשר עם מורים ומורות באופן רציף.
- הכשרת מורים לתהליכי הלמידה מרחוק ובעיקר לפדגוגיה דיגיטלית.
- בחינת תהליכי קבלת ההחלטות והעברת ההנחיות לצוותי החינוך בזמן חירום.

5. קידומה של מנהיגות חינוכית משותפת למשרד החינוך, לצוותי החינוך בשדה, להורים, לשלטון המקומי ולחברה האזרחית.

חשיבותה ויתרונותיה של הרחבת האוטונומיה ומתן אמון מקצועי במנהלים והמורים מעוגנים במחקרים רבים בארץ ובעולם. משבר הקורונה חשף את חוסר האמון בין אנשי ונשות השדה לבין הנהלת המשרד, ואת השיח הציבורי המתלהם כלפי מורים. בשלה העת לתרגם תובנות אלה למעשים ולהקים, כפי שמוגדר בחוק חינוך ממלכתי, מועצה לאומית לחינוך שאינה תלויה בחילופי השלטון ומהווה גורם מקצועי ומייצג למנהיגות החינוכית. מועצה זו תייצג את מגוון זרמי החינוך הקיימים בישראל ותתכנן תכנית חינוכית רב שנתית לשינוי מערכת החינוך לאורך הזמן.

6. קידום מעמד המורים והמורות – איכותה של מערכת החינוך מתחילה ונגמרת באיכות אנשי ונשות החינוך. מעמד המורה בישראל הוא מהנמוכים בעולם. לצד תנאי השכר

המכון הישראלי לדמוקרטיה

הנמוכים, יוקרתו של המקצוע בשפל חסר תקדים. יש לבחון מחדש את יעילותן של תכניות מזרזות להכשרה להוראה, לתרגם הצהרות בדבר חשיבות המורים למשאבים, גיבוי אפקטיבי ומעמד פרופסיונלי. נקודת ההתחלה צריכה לעבור דרך שיקום היחסים בין הנהלת המשרד לאנשי השדה - שיתוף, הקשבה ושילוב של הידע המקצועי המצטבר בתהליכי קבלת ההחלטות. לצורך כך יש לפעול בצורה הבאה:

- קידום הצעת "חוק עובדי הוראה" המהווה חקיקה פרופסיונלית. מהלך שהחל כבר בשנת 2015 וטרם הושלם.
- מתן מענה למחסור במורים על ידי קידום הכשרה איכותית ומעמיקה למועמדים מצטיינים הכוללת תואר שני והכשרה בהנחיית קבוצות ולא על ידי תכניות הכשרה מהירות.
- הזמנה לשולחנות עגולים של מורים ומורות לגיבוש מתווה משותף לקידום מעמד המורה
- הובלת קמפיין ציבורי לשיקום מעמד המורה.

7. תכנית ארוכת טווח בהובלת משרד החינוך שתתכלל את פעילות היחידות שפוצלו

למשרדים אחרים:

הקמת הממשלה ה-35 הביאה לפיצול של חלק מיחידות משרד החינוך, למשרד להשכלה גבוהה ומשלימה והמים. ההשכלה הגבוהה כוללת גם את המכללות לחינוך ולהוראה, וההשכלה המשלימה כוללת את מינהל חברה ונוער האחראי על החינוך הבלתי פורמלי הבית ספרי. הרבה ממהלכי החינוך החברתי והערכי שהם חלק בלתי נפרד ממטרות החינוך הממלכתי וממדדי האיכות במערכת, נמצאים באחריות מינהל חברה ונוער. פיצולו ממשרד החינוך אינו טכני. הוא עלול ליצור קושי ממשי בקידום של מהלכים הכרחיים ברמת המערכת כולה. כך גם לגבי הכשרות המורים והממשק שלהן עם משרד החינוך. היערכות לפעולה זו מוקדם ככל האפשר היא הכרחית. תכנית ארוכת טווח בהובלת משרד החינוך תאפשר להגדיר יעדים, תקציב ומדדי הערכה ואיכות לתכניות החינוך האזרחי, החברתי והערכי ותאפשר רצף חינוכי שאינו נפרד ממערכת החינוך אלא משלים את המהלכים הקיימים לקידום מטרות החינוך הממלכתי.